

Ioana
VASILIOIU

Eminescu Semne și sensuri

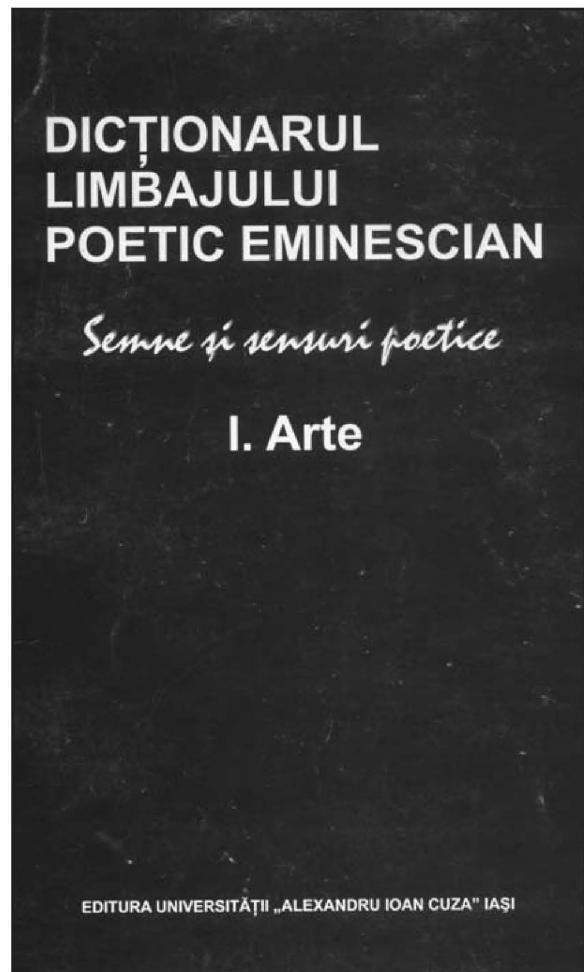
Abstract

Le dictionnaire de Signes et sens poétiques représente la deuxième partie du Dictionnaire du langage poétique eminescien (la première – Les Concordances des poésies eminesciennes). À son tour, il a deux parties structurées en deux volumes: I Arts, II Éléments primordiaux. Le premier volume identifie les sens des signes poétiques qui font partie du champ sémantique Arts comme: poésie, poète, poétique, comédien, créer, la création, mot, livre, chanter, image, imaginer, rime, écrire, écriture, écrivain, etc. dans le but de mettre en évidence une image de la conception esthétique du poète et de sa vision sur le monde. Le deuxième volume s'occupe de l'identification des sens des signes poétiques qui s'inscrivent dans le champ sémantique: Éléments primordiaux: Eau, Terre, Feu, c'est-à-dire mer, onde, vague, source, rivière pour Eau; flamme, étincelle, anéantissement, cendre pour Feu; abîme, profondeur, grotte, mont pour Terre. L'unité des sens de ces signes reflète l'unité de l'imagination du poète, autrement dit l'unité de l'imaginaire de son œuvre poétique. En rapportant les sens des signes poétiques à la culture de l'humanité, à la culture nationale et à la création du poète comme Tout, le Dictionnaire se peut constituer dans « une voie d'intégration des signes poétiques d'Eminescu dans le paradigme des symboles de la poésie et de la culture universelle » (Dumitru Irimia, Préface, vol. I, p. 7).

Mots-clé: *langage, signe, sens, imaginaire, Eminescu, dictionnaire.*

Dicționarul de semne și sensuri poetice (vol. I-II, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005-2007) reprezintă cea de-a doua componentă a *Dicționarului limbajului poetic eminescian* (prima – *Concordanțele poeziilor eminesciene*) realizat de către un grup de tineri cercetători și universitari ieșeni sub atenta îndrumare a profesorului Dumitru Irimia. Ne aflăm, aşadar, în fața unui proiect ambițios, imposibil de realizat fără pasiunea pentru opera eminesciană în general și limbajul poetic al marelui scriitor în special. Dincolo de pasiune a fost necesară o cunoaștere profundă a universului poetic, a exgezei eminesciene, a tendințelor moderne de integrare a Poeticii în relație cu antropologia culturală, filosofia limbajului și a culturii, teoria receptării, teoria imaginariului.

Modernă nu este doar deschiderea interdisciplinară a *Dicționarului*, ci și structura acestuia. Astfel, dacă în *Concordanțele poeziilor eminesciene* asistăm la o înregistrare a lexicului eminescian „în totalitatea unităților constitutive (lemele) și în variantele lor morfologice și fonetice din creațiile eminesciene (ocurențele)” (Dumitru Irimia, *Argument, Semne și sensuri poetice*, vol. I, pag. 5), în cea de-a doua ipostază, *Semne și sensuri poetice*, sunt înregistrate interpretările, sensurile semnelor poetice care se integrează cîmpurilor semantice: *Arte* (vol. I) și *Elemente primordiale* (vol. II). Prin cea de-a două componentă se face trecerea de la exterior la interior în cuprinderea universului poetic, de la expresie la conținut, de la semnificant la semnificat în scopul „pătrunderii” la geneza gândirii poetice. Această structură complexă marchează deosebirea de substanță față de *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* apărut la Editura Academiei, în 1968, sub redacția lui Tudor Vianu, axat pe înfățișarea limbii poetice a marelui scriitor ca „etapă în dezvoltarea limbii noastre beletristice moderne” (Tudor Vianu). Diferențele de scop și de structură au fost determinate, fără îndoială, și de alegerea materialului supus cercetării, mult mai vast în cazul celui de-al doilea, extins, cum mărturisește Dumitru Irimia în *Prefața* la volumul al II-lea al *Dicționarului de semne și sen-*

suri poetice, la postume și la variantele la aceste creații. Intrăm, aşadar, în lumea de semnificații, „de semne și sensuri poetice” printr-o „sală de așteptare” care se numește laboratorul de creație al poetului. Cum arată această lume? Poate fi cuprins infinitul ei într-un Dicționar?

Fără a-și propune să epuizeze toate semnificațiile (demers imposibil de realizat), „interpretarea sensurilor dezvoltate de semnele poetice din câmpul semantic al Elementelor Primordiale duce mai departe și aprofundează cercetări din exgeza eminesciană (G. Călinescu, E. Papu, Ioana Em. Petrescu, I. Negoițescu, Rosa del Conte) și din studii consacrate simbolurilor și miturilor din cultura națională și universală sau deschide alte perspective în care principiul semantizării mitice se impune, alături de principiul armoniei muzicale, ca principiu care guvernează intemeierea și dinamica

universului poetic eminescian” (vol. II *Argument*, pag. 8).

Primul volum al *Dicționarului de semne și sensuri poetice* interpretează semnele poetice din câmpul semantic Arte: armonie, artă, artist, autor, bard, poet, poezie, a crea, creațione, scriere, scriitor, viers, teatru, mit, mitic, muzică etc., oferind, la final, o imagine asupra viziunii estetice a poetului, dar și a raporturilor complexe ale acestuia cu lumea. Semnului poetic „poezie” î se găsesc, pe baza multiplelor exemple din poezia antumă și postumă, cinci semnificații: poezia – ca atribut al eternității; poezia – cale de cunoaștere și de așezare în lume; poezia – creativitate și lume creată; poezia – în funcția de transfigurare; desacralizarea poeziei. În relație cu semnul poetic „poezie” sunt prezentate semnificațiile, sensurile semnului poetic „poet”, altfel spus atribuibile esențiale ale acestuia în concepția eminesciană: poetul care transcende lumea; poetul – intemeietor de lumi semantice; poetul – intemeietor de limbaj; poetul – cu funcție profetică și mesianică. Un lucru important de menționat este faptul că în interpretarea semnelor poetice sunt precizate adesea registrele limbajului poetic: grav, satiric, ironic sau autoironic: „În funcție metapoetică, într-o schiță de portret în registrul auto-ironic, Poet se definește prin imposibilitatea de a armoniza tensiunea creatoare din lăuntrul ființei poetice cu așezarea convențională în societate: «Să tot torni la rime rele / Cu dactile în galopuri, / Nespălat, neras să umbli, / Si rufos și deșuchet / Toate-acestașe împreună / Te arat-a fi poet» (*Opere IV*, 509)” (vol. I, pag. 192) sau „Este integrat în registrul satiric poetul care trădează esența însăși a creativității poetice, prin absolutizarea tehnicii prozodice și combinatorii: «Între-un poet nemernic, ce vorbele înnoadă / Ca în cadență rară să sune trist din coadă / Si-ntr-o fișerul țanțoș cu spada subsuoară / Alegere nu este, alegeră-i ușoară»” (vol. I, pag. 193).

În interiorul imaginarului poetic eminescian pătrundem mai adânc prin intermediul celui de-al doilea volum al *Dicționarului de semne și sensuri poetice – Elemente Primordiale* – în care colectivul de la Iași, coordonat de

profesorul Dumitru Irimia, identifică semnificațiile „Marilor Imagini”: Apă, Foc, Pământ (pentru elementul Aer, sensurile urmând să fie înregistrate într-un alt volum) și raporturile, relațiile existente între ele. „Marilor Imagini” le sunt subsumate ipostaze primare, mitice, ontogenetice – pentru Apă: izvor, râu, lac, mare, val, undă; pentru Foc: flacără, scânteie, stingere, cenușă; pentru Pământ: adânc, genune, munte, peșteră etc. Prezentate mereu în relație, aceste semne poetice, aceste metafore cu sensurile lor adiacente revelă unitatea imaginarului poetic eminescian, unitatea imaginăției eminesciene. Astfel, semnului poetic „Foc” i-au fost găsite următoarele sensuri poetice: I – forța actului creator în artă și istorie, II – intensitatea sentimentului iubirii; III – cadru predilect al reveriei și component esențial al armoniei universurilor i-reale; IV – lumină stelară, semn al perenității, în cadrul opoziției uman-cosmic; V – putere distructivă și/sau cathartică. Strâns legat de semnul poetic „Foc” este și semnul poetic „A stinge (stingere, stinsul)” cu cele patru ipostaze ale sale: stingerea universului, stingerea ființei umane, stingerea raporturilor poetului cu lumea și moartea iubitei sau a iubirii. Moartea universului este ilustrată prin exemple din poemele *Memento mori*, *Genaia*, sau din variantele *Luceafărului*. Moartea iubitei și moartea iubirii, manifestări ale aceluiași semn poetic, sunt prezentate comparativ cu precădere în elegiile eminesciene, poeme erotice și thanatice în egală măsură. În urma lecturii celor unsprezece pagini dedicate acestui semn poetic, cititorul avizat sau mai puțin avizat dispune de o imagine concludentă asupra legăturilor indisolubile existente între Eros și Thanatos în lirica eminesciană. De fapt, parcurgând paginile acestui volum, constatăm ambivalența celor trei elemente primordiale: Apă, Foc și Pământ și a ipostazelor acestora. Simboluri ale vieții, dar și ale morții, Apa, Focul și Pământul cu toate echivalentele lor alcătuiesc un sistem unitar de imagini ce constituie lumea poetului.

Cercetare amplă și minuțioasă, *Dicționarul de semne și sensuri poetice* nu omite nimic

cât de cât revelator pentru înțelegerea universului interior eminescian a cărui unitate nu putea fi „demonstrată” decât printr-o raportare a semnelor poetice la cultura umanității, la cultura națională și la creația eminesciană ca Tot, Dicționarul constituindu-se astfel într-o „posibilă cale de integrare a semnelor poetice eminesciene în paradigma poeziei și culturii universale” (Dumitru Irimia, *Prefață*, vol. I, pag. 7).